

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

törekvésem oda irányul, hogy minden rendű alattvalóim számára jólétet és boldogságot teremtsék elő; evvel szemben elvárom, hogy örmény alattvalóim ezután is hívek legyenek és tegyenek a birodalomnak jó szolgálatot... Adjon Isten egészséget és hosszú életet székében Önnek, ki kiérdemelte császári rokonszenvenet

Lakodalom után. A szultán meghívta palotájába s igen kegyesen fogadta a nem mohamedán egyházak főpapjait: az oekumeni (görög keleti), továbbá az örmény orthodox és örmény katolikus patriarkhákat, a protestans törökhitközség fejét és az izraélita főrabbit. A padisah elmondta nekik, hogy mindnyájukat meg akarta hívni leányainak közelebről végbement menyegzőjére, de a bőjti időszak miatt kénytelen volt e szándékáról lemondani. Mindazonáltal — úgymond — nem feledkezett meg róluk, s mert azt óhajtja, hogy alattvalói vallás- és nemzetiségi különbség nélkül boldogok legyenek, magához kérte most a főpapokat, hogy ebbeli érzelmeit velük tudassa. A szultán ezen jóindulatú nyilatkozata általában igen kedvező benyomást tett Konstantinápoly összes keresztény lakosságára.

Szent-Garábéd temploma Skutáriban. E szentegyházat, mely 1887-ben leégett, az örmény Undseán Ábig és Máthus testvérek sajátjukból építették fel. Három patriarkha működött közre a felszenteléskor. Templom után a jóltevők nagy ebédet adtak. Nem czéлом a sok szép felköszöntésről is említést tenni, azért csak Chri-meán Hájríg, a volt patriarkha remek beszédéből ragadok ki egy-két sort: »A nép szeretetén alapszik a fejedelmek hatalma és a nép csontjai képezik a trón oszlopait«... De a lakmározók nem feledkeztek meg a szegény néposztályról sem. A felszentelt templom körzetében asztalokat állítottak fel, melyek mellett vallás és nemzetiség különbség nélkül 1300 szükölködőt vendégeltek meg.

A keleti egyházból. A sêkián, konstantinápolyi örmény keleti partiarkha politikai fáradozásait meghiusultaknak tekintik a török fővárosban. O ugyanis bizalmi férfiút küldött ki Európába, mint írják, oly czélból, hogy az örmény nemzeti komiték működésére mérséklő befolyást gyakoroljon, s az örmény lapok kiadóit a török hatósági eljárás elleni támadások megszüntetésére birni igyekezzék, a mi azonban nem sikerült. A patriarkha által több európai örmény főpaphoz intézett hasonírányú főpásztori levél sem arathatott jobb sikert, miután arra, hir szerint, oly értelmű választ nyert: hogy az örmény nemzeti bizottságok nem fognak megszűnni a berlini békeszerződés 61-ik cikkelyének életbeleptetését követelni. Ily körülmények közt nem tartják lehetetlennek, hogy az orthodox patriarkha kénytelen lesz végre is a saját táborában támadt oppositionnak engedni.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora” könyvnyomda.

Czecz tábornok.

(Arczképpel)

Arma virumque cano... Harczok hőseit és hadvezéri talentumot elevenitnek fel e sorok, elismeréssel és kegyelettel, mit a magyar szabadságharcz története és a nemzeti kegyelet nem fog elfeledni soha.

Hires tábornokainkról és jelentőségteljes hadi tényekről szóló krónikákban, irodalmunk meglehetősen szegény. Magának az 1848/49-iki szabadságharcznak történetén és

Gelich tábornok nagy művén kívül, mindössze egy pár memoiresban akadunk ilyen törekvésre. De ha egyszer egy szakértő toll megírja és áldozatkész kiadó révén megjelennek a neves magyar tábornokok biographiái, azok közt bizonyára ott lesz a Czech tábornok életrajza is.

Czech János, nem annyira az akció találékony hőse, mint inkább a sokkal hálátlanabb, de rendkívüli tapasztalatokat igénylő szervezési talentum erős örököse, bár fegyvertényei közt ott van a legfényesebbek egyike a piskii hidnál, hol oroszlánrészt követelhet magának ez örökre emlékezetes ütközet sikeréből. Czech ezenkívül — a szó szoros értelmében igazi katona volt. Hallgatag, mint hű, dicsőített főnöke Bem, s a míg a történelmi »kis szürke ember« lángoló szívet hordott magában a szabadságért küzdő népek iránt, addig Czech sem képezett ebben kivételt, de a hazafiság erős szenvedélyét mindig össze tudta egyeztetni a katona rideg fegyelem-érzetével és innen van, hogy a vezénylete alá osztott csapatoknál mindig példás rend uralkodott és idejében ott volt azokkal a harczy koczka fordultával. És, hogy ez mennyire vitatáson felül álló hadvezéri erény, azt, — hogy más példákat ne említsünk, — eléggé fényesen bebizonyítá a legújabb időkben a boldogult nemes Frigyes, ki mint koronaherczeg, hadtestének idején történt felvonulásával döntötte el császári atyja zászlóinak javára a königrázi ütközetet.

Czech János, — kinek egyszerű modoráról és ismereteivel soha nem kérkedő természetéből, igen kevesen sejtették az ő fényes carrière-jét, — ma már hatvanhét éves ember és 1822-ben Gidófalván született Erdélyben, jómódú örmény szülőktől származva. Már alsóbb iskoláinak végzése közben kiváló hajlamot árult el a pontosság és katonás rend iránt, úgy hogy szülei belátva a fiú hátrározott hajlamait, korán katonai pályára adták, s kiképeztetését a bécsújhelyi katonai akadémiában nyerte és már húsz éves korában hadnagynak nevezték ki. Egy év múlva azonban a ritka tehetségű fiatal tiszt már a táborkarba volt beosztva.

Mint annyi más magyar tisztet, őt is osztrák szolgálatban találta az 1848-ban feltámadt szabadságharcz. Czech

szívében nehéz tusa keletkezett. A táborkarban becézett tehetség volt s fényes jövő várta; de másrésztől odahazulról hívta véreinek, szülőföldjének segélykiáltása. Nem sokáig habozott. Felajánlta kardját a magyar kormánynak. Mészáros hadügyminiszter kapva-kapott az ajánlaton és a nagytehetségű fiatal tisztet Pestre szólítá. Az első időkben a hadügyminiszteriumban alkalmazta és a hadügyi bizottságban az előadó fontos tisztét bízták rá. Nemsokára, midőn Mészáros körútra indult, magával vitte Czechet is. Itt nyílt meg előtte a tér, melyen működni annyira egyedüli vágya volt, hogy a hadügyminiszter rövid szemleútja alatt katonai és főleg adminisztratív tehetségeinek fényes jeleit adta. Mészáros Pestre visszatérve nem is késett a nemes becsvágyú tisztet Kossuth komoly figyelmébe ajánlani, ki aztán csakhamar Erdélybe küldte Czechet táborkari főnöknek, s miután itt általános feltűnést keltett működésével — mely szervező képességét kétségtelenné tette, — rábízták az erdélyi hadsereg szervezését.

Mondhatni egyedül neki köszönhető, hogy az 1848/49-diki rettenetes tél idején Erdélyben hadászatiilag is rend állott be és Puchner osztrák tábornok teljesen visszavonulni volt kénytelen.

1849. márczius 11-én — tudvalevőleg — a Bem és Czech parancsnoksága alatti csapatok hatalmas rohammal bevették Szebent és Skariatine a vöröstoronyi szoros felé menekült szétvert hadával. Bem ez ütközet után Czech Jánost, ki már akkor ezredes volt, tábornoknak nevezte ki és Kossuth nemcsak megerősítette e kinevezést, hanem bizalma jeléül megbizta Czech tábornokot egy 30,000 főnyi tartalék-hadsereg szervezésével. E szervezés fényesen sikerült Czechnek, ki ez — ugyszolva — szedett-vedett haderővel csodálatos dolgokat művelt és áttörhetlen ékül szolgált a Bem és Skariatine hadteste között, úgy hogy már márczius 14-én Fenyőfalváról háromszoros erővel szemben kiüzte az osztrák helyőrséget, s három nap alatt Fogarason keresztül Vledényig nyomult, útközben egyesülve a Bethlen ezredes hadosztályával, folyton utat nyitva Bemnek Brassó felé, honnan Engelhardt tábornok 6000 orosz-szal 18-ikán este és Kalliáni 19-ikén éjjel másik csapattal

szökve-szöktek a tömösi-szoroson keresztül, vissza Oláhországba.

Mindezen félreismerhetlen értékű fegyvertényeknek, Czech működésében, egy olyan kiváló jelentőségű előzménye volt a piskii csata, hogy azt — mintegy koronául — szándékosan hagytuk a Czech hazai katonai működésének vázlatában, utoljára.

Általában elismert dolog, hogy az 1848/49-iki szabadságharcról eddig megjelent katonai munkák egyik legkiválóbbja és legtárgyilagosabb műve a Rüstowé. E szigorúan pedáns katona-írónak minden során látszik — midőn a piskii csatáról ír, — hogy mennyire igyekszik rokonszenvét a rendes császári sereg javára működtetni. Ez azonban nem sikerül neki teljesen és annak dacára kitűnik a piskii harcz nagysága, mely nagyság a mi honvédeink hősies küzdelmében nyilvánul.

A csata előzményeiben, tulajdonképen már Szászsebesnél vette kezdetét, hova Bem 1849 február 5-én érkezett kiverve maroknyi seregével onnan az osztrák őrséget és eltorlaszolva magát sietve, úgy a hogy lehetett. Délután két órakor az osztrák előhad már ágyuzta e helyet s esti 7 óráig bömböltek az ágyúk. Bem mitsem adva a Puchner, kapitulációra szólító felhívására, folyton csatározva Szászváros felé vonult és azt Czech által rohammal bevétette. Itt ütötte fel főhadiszállását Bem, hova Kemény előhada is megérkezett, de 7-én már az osztrákok Szászváros alá érkeztek. Bem elfogadta a harczot. A csata alatt meg is sebesült.

A parancsnokság ekkor Czech kezébe került, míg Bem Dévára a városba ment. Czech rögtön felismerte a helyzetet és első dolga volt Szászvárost kiüríteni és a piskii hidnál foglalni állást, hova 1200 emberrel érkezett meg s a hol Kemény csapataival egyesült. Czech az utóbbit a hidnál hagyva Bemhez ment a városba, Dévára. Az osztrákok 8-ikán már megtámadták Keményt, ki Bemtől várt segítséget. Az erősítést Czech vezényelte a hidhoz, míg 9-ikén maga Bem is oda ért serege zömével. Az osztrákok hadereje itt mintegy 5000 emberrel és 20 ágyúval volt nagyobb a mieinknél, nem is számítva a velünk tartó

szász és oláh felkelőket. Először az osztrákok kezdték el az ágyútüzélést és az országútról egy óráig ágyuztak a hidvédőire. Most a gyalogság vonult előre, hogy a hidat szuronnyal foglalja el. A támadás visszaveretett. Ekkor érkeztek a további csapatok Déváról és két üteg ágyú a hidat jobbról-balról kereszttüzebe fogta a rajta lévő osztrákokkal, mire a patakon átment a magyar gyalogság és lovasság. Hirtelen azonban a bihari lovas nemzetőröket zavarba hozta egy pár osztrák ágyúlövés és rohanva futottak vissza a hidra magukkal ragadva a gyalogságot is. Ez oly zavart idézett elő, hogy Bem egész hadteste veszélyben forgott s közel volt a feloszláshoz.

Ekkor állott elő Czech és a szó szoros értelmében rávetette magát két zászlóaljjal és néhány üteggel — az osztrákokra. Czech maga is ott villogtatta kardját az irtózatos rohamban és oly zavarba hozta a tulnyomó osztrák sereget, hogy az — a mint Rüstow megjegyzi — vad futásban keresett menedéket Szászváros felé.

A honvédek ujjongva kiáltozták a Bem nevét. Az öreg hős azonban lovag-ostorával Czech felé mutatott, ki ádáz pusztitással üzte maga előtt az osztrákokat. . . .

Nem lehet feladata e folyóiratnak, Czech tábornok aprólékosabb sikereit detaillirozni. S így, ismertetve, világossá téve szereplését szabadságharcunkban, életének forduló pontjához érünk; midőn a világsi katasztrófa után úttalan útkon bolyongva a hazában, végre sikerült neki álnév alatt Hamburgba menekülni, 1849 végén.

Igy egyelőre vége szakad aktiv katonai működésének és mint emigráns, mindjárt hamburgi tartozkodásának kezdetén, emlékiratait írta meg: »Bem hadjárataról 1848—49-ben.« Nemsokára azonban — mint a buenos-ayresi »Mosquito« amerikai lap egyik tavalyi számában el van mondva, — Hamburgból is menekülnie kellett s ekkor Párisba ment, hol Dániel Stern lakásán a párisi előkelő s nagyratörékvő politikai és irodalmi körökkel, Grévyvel, Girardinnal, Maxime du Camppal jutott ismeretségbe. Különféle lapokba irt katonai és politikai cikkeket s e módon, szerényen bár, de mégis föntartotta anyagi függetlenségét. Az 1851-ki decemberi államcsiny azonban elvette kedvét a politi

kával foglalkozástól s reményei, a haza sorsán javítani, csak akkor vetettek ismét lobbot, mikor a krimi háború kitörőfélben volt, s Klapka ösztönzésére azt tervezték, hogy a magyar emigráció tagjai Konstantinápolyba menjenek s ott sereget szervezve, csatlakozzanak az angol-francia-török szövetséghez. De ebből a reményből is kiábrándította Napoleon perfid eljárása, ki a magyarokat szívesen felhasználta volna, mindig saját céljaira, a nélkül — mint ezt Czecz jókor belátta — hogy nemzeti aspirációikban segítségükre lett volna. Czecz ekkor végleg szakított a politikai ábrándokkal s a műszaki pályához fordult s nemsokára a Mont-Cenis pálya építésénél lelt alkalmazást.

Ez időben jött ismeretségbe lady Langdale családjával, kivel Olaszországba tett útát s ez alkalomból, a tengeri úton, többször érintette Spanyolország és Portugallia kikötőit. Egy ilyen utazása alkalmával ismerkedett meg Sevillában Juan Manuel O. de Rovas tábornok lányával, kit 1859-ben nőül is vett. Alighogy e házassága létrejött, még egyszer s Czeczre nézve, úgy látszik, utoljára feltűnt a remény, hogy hazája érdekében a tettek mezején sikra szállhat. Kiűtött a francia-olasz-osztrák háború. Napoleon biztatására Klapkáké újra kilátást nyertek, hogy az osztrák iga alól felszabadíthatják hazájukat s visszaszerezhetik az orosz beavatkozás alatt elvesztett alkotmányos életet Magyarországon. Elég az hozzá, hogy Klapka Czeczet is föl-szólitotta a közreműködésre és Czecz, kedvezőnek tartván az alkalmat, Cavour segítségével az első magyar legio szervezéséhez látott, midőn Napoleon ismét cserbe hagyta szövetséges társait s váratlanul megkötötte a villa-francai békét. Ennek hire végleg kiábrándította Czeczet minden oly törekvésből, hogy a külhatalmak segélyével juthasson be »szabad hazájába,« minden konspirálásról lemondott s nevével s alig öt hónapos fiacskájával végleg elhagyta Európát, Buenos-Ayresbe vitorlázott át, hol a mai napig él.

Ott első sorban műszaki kérdésekkel foglalkozott. Nemsokára azonban Mitre tábornok, köztársasági elnök azzal bizta meg, hogy álljon a Paraguay elleni hadsereg élére. Czecz mindent kifejtett, hogy a hadsereget harczképes állapotba hozza, közbejött súlyos betegsége azonban meg-

akadályozta, hogy a harcban tényleges részt vegyen. Mikor aztán a béke helyreállt, Sarmiento elnök 1869-ben újra a hadiszolgálatba szólította Czeczet, rábízván a köztársaság déli határainak védelmét, mely feladatnak, a folyvást ostromnak kitett viszonyok közt oly szakértelemmel felelt meg, hogy új hazájában teljes bizalmat vivott ki maga iránt. Maga a köztársaság hadügyminisztere hivatalosan elismerte Czecznek idevágó, elévülhetetlen érdemeit. Ennek tanubizonyosságául azt a megbízatást kapta, hogy szervezzen egy katonai iskolát, mely hivatásában úgy kitartásának, mint magas értelmiségének kiváló jeleit adta.

A Mosquito elősorolja azoknak a buenos-ayresi katonatiszteknek a neveit, a kik Czecz iskolájában kapták kiképzetésüket. Mikor a katonai iskola eléggé megszilárdult, 1874-ben Ente-Rios tartományba lett meghiva műszaki tanulmányok és feladatok végzésére. Mintegy tíz éven át, egész 1883-ig ez képezte Czecz foglalatosságának fő tárgyát, melyhez még az járult, hogy a »Colegio Normal de Maestros«-on a mathematikát adta elő s a »Colegio Nacional« vizsgáló bizottságának volt rendes tagja.

1885-ben tért ismét vissza a fővárosba Buenos-Ayresbe, hol a nemzeti kormány Joaquin Viejobueno tábornok javaslatára, a katonai akadémia igazgatójának nevezte ki. Ebben a tisztségében működik azóta Czecz, s működése iránt a buenos-ayresi kormány teljes elismeréssel van: mert neki köszönheti a többek közt azt is, hogy a katonai akadémiaiban a műszaki tanítást szervezte s virágzásra juttatta.

Czecz — mint már fentebb is irtam, — most hatvanhét éves s a buenos-ayresi kormány még sokat vár lankadatlan erélyétől, ritka intelligenciájától.

Ime, Czecz tábornok, ki fajunk hazafiságát és egyéniségét oly magas niveau mutatá be itthon és az Új-Világban és a kinek kiválóan sikerült arczképét e füzet élén veszik az »Armenia« olvasói.

TÖRÖS TIVADAR.

